

ROGER SCRUTON:**Culture Counts: Faith and Feeling in a World Besieged****(Na kultúre záleží: viera a cit v obliehanom svete)**

New York: Encounter Books 2007, 118 s.

Kniha Rogera Scrutona nekompromisne obhajuje tradičnú západnú (tzv. „vyššiu“) kultúru proti jej radikálnym kritikom. Spomína, ale len okrajovo tematizuje výhrady prichádzajúce zvonku (islam). Jeho obhajoba je primárne namierená proti tým, ktorí ju spochybňujú zvnútra: proti feminizmu a multikulturalizmu. Feminizmus vytyka západnej vyššej kultúre rodovú nespravodlivosť a multikulturalizmus zas nespravodlivosť vo vzťahu k nezápadným kultúram. Inými slovami, vyššia kultúra západu je spochybňovaná a odmietaná ako „produkt ‚mŕtvych európskych belochov‘“ (s. x). Práca diskredituje ich útoky a súčasne sa usiluje o rehabilitáciu postavenia „vyššej kultúry“ západnej civilizácie (resp. jej „literárneho, umeleckého a filozofického dedičstva...“ (s. ix). Scrutonovým kľúčovým predpokladom je idea, že existujú objektívne hodnotiace kritériá kultúry. Tvrdí, že kultúra pozostáva z hodnotových súdov a je zdrojom emocionálneho a morálneho poznania. Toto poznanie je veľmi dôležité, vznikalo v procese historického vývoja a treba ho transgeneračne odovzdávať. Scruton sa usiluje o „rozpoznanie nového svitania po noci odmietania (*repudiation*) [vyššej kultúry; M. K.] a nanovo sa pokúša uchopiť ideály a emócie, ktoré robili našu civilizáciu osobitou a zdôvodňovali jej existenciu vo svete“ (s. xiii).

Text pozostáva z predslvu a siedmich kapitol. Prvá kapitola približuje Scrutonove (filozofické) chápanie kultúry ako „výtvoru a tvorkyne elít“ (s. 1). „Vyššia kultúra“ je to, čo „definuje víziu sveta“ príslušnej civilizácie (s. 1 – 2). Západnú kultúru považuje za objektívne nadradenú kultúram odlišných civilizácií. Predpokladá objektívnu povahu estetického súdu a odmieta hodnotový subjektivismus a skepticizmus. Objektívitu hodnotového súdu demonštruje na príkladoch kultúrnych fenoménov ako humor a umenie. Pojem vyššej kultúry však spája aj s pojmom morálnej kultúry. Uvedomuje si, že spojenie etiky a estetiky býva kritizované poukazovaním na problém kultivovaných, ale zlomyseľných psychopátov. Jeho odpoveď je štruktúrovaná okolo myšlienky, že kultúra je významnou, ale nepostačujúcou podmienkou humánosti.

V druhej kapitole autor tematizuje vzťah kultúry a voľného času (*leisure*), ako aj vzťah kultúry a náboženstva. Všíma si antické zdroje chápania vzťahu medzi voľným časom, zábavou, kultúrou a slobodou. Zaujímavý je jeho postreh, že náprotivkom práce môže byť voľný čas/kontemplácia spojená so záujmom (o niečo), ale aj pasivita spojená s externým rozrušovaním našej psychiky. Príkladom druhého (a negatívneho) javu je fenomén televíznej tvorby. Televízia je dnes čoraz viac zdrojom takéhoto rozptyľovania. Na druhej strane populárne predstavenia, ako napríklad športové podujatia, poskytujú mnohým súčasníkom žiaduci typ aktívnej kontemplácie. S ohľadom na náboženstvo zas poukazuje na jeho historicky úzke prepojenie s kultúrou. Zdôrazňuje, že v súvislosti s naším súčasným „vyrastaním z nábožen-

stva“ (*growing away*) sa zvyšuje význam kultúry ako nositeľa etických ideí.

V tretej kapitole sa Scruton venuje vzťahu poznania a cítenia. Tematizuje i otázku, či môže kultúra naozaj nahradiť (zastúpiť) náboženstvo. Tvrdí, že poznanie nemožno zúžiť len na jeho teoretický typ, ale existuje aj praktické poznanie. Jeho prípadom je emocionálne poznanie v zmysle „vedenia toho, čo máme cítiť“. Dosahuje sa prostredníctvom rozvoja našej imaginácie (resp. „kultivácie srdca“), v čom je náboženstvo nezastupiteľné. Preto kultúra nemôže plnohodnotne náboženstvo nahradiť, hoci „náboženstvo zastupuje kultúru v živote tých, ktorým chýba ‚estetická výchova‘“ (s. 39). Praktické poznanie (obiahnuté v kultúre) musíme uchovávať, a to aj napriek tomu, že nepredstavuje dokonalú bariéru pred prípadnou erupciou temných (deštruktívnych) stránok ľudskej prirodzenosti.

Inou zaujímavou témou tejto kapitoly je problematika (pravej) povahy a cieľa vzdelávania. Jeho pozícia je radikálne nonkonformná, keď tvrdí, že cieľom vzdelávania nie je jeho užitočnosť pre žiaka a kritériom výberu vzdelávacieho obsahu nie je jeho „relevantnosť“. Podľa Scrutona totiž „praví učitelia neposkytujú poznanie preto, aby žiaci mali z neho úžitok; k žiakovi prístupujú ako k tomu, kto má prospievať poznaniu“ (s. 29). Láska učiteľov k poznaniu má totiž prioritu pred ich láskou k žiakom. Preto i curriculum má byť primárne orientované na poznanie, ktoré sa môže v danej chvíli javiť ako irelevantné.

Štvrtá kapitola sa venuje kritike kultúry. Scruton túto kritiku chápe ako schopnosť odlišovať to, čo má v kultúrnej tvorbe trvalú hodnotu, od toho, čo ju nemá. Kritériom tohto odlišovania je identifikovanie skutočnej estetickej (*intrinsic*) hodnoty daného kultúrneho artefaktu. V hodnotení umenia to dokladá na príkladoch obscénnosti a sentimentalít. Obscénnosť (vizuálne predradenie ľudskeho tela ľudskej duši) a sentimentalita (falošné emócie) sú tie črty diela, ktoré ho esteticky diskvalifikujú a rušia jeho nárok byť adekvátnym objektom estetického záujmu. Umelecká kritika má identifikovať takéto či podobné defekty diela, ktoré sú dôvodom odmietnutia jeho nárokov na pozitívnu estetickú hodnotu. Tvrdí, že gýč nie je iba neestetickým, ale aj nemorálnym javom.

Piata kapitola rieši otázku, ako vyučovať kultúre mladú generáciu. Tvrdí, že v tejto výučbe sa treba sústrediť na jej kánon, na diela a autorov, ktorí obstáli v „teste času“. Až poznanie kánonu umožňuje adekvátnu výučbu súčasných diel kultúry, nie naopak. V oblasti hudobnej výchovy je dôležité vziať do úvahy to, že mladí ľudia, väčšinou odchovaní na nenáročnej hudbe, sa musia učiť počúvať pohyb spočívajúci v samotnej hudbe (*the movement that lies in music itself*) postupne. Ide o to, aby si ich „rozrušené ucho“ navyklo počúvať a identifikovať pravý pohyb hudby. Ten totiž nemožno zredukovať na pravidelné (a esteticky neautentické) údery modernej populárnej hudby. Rozptyľovaný však nie je len náš sluch, ale aj náš zrak. Mihotajúce sa televízne obrazy totiž znižujú našu schopnosť autentického vizuálneho vnemu – či už ide o umenie, alebo o svet okolo nás.

Témou šiestej kapitoly sú (akademické) „kultúrne vojny“. Ide o útoky na našu tradičnú kultúru a podobu akademického štúdia (*curriculum*) zvnútra našej kultúry, konkrétne zo strany multikulturalizmu a feminizmu. Scruton spomína aj širší fenomén akademickej verzie kultúrneho rozvratu, tzv. „kultúru odmietania“ (*culture of repudiation*). Spája ho s menami, ako Foucault, Barthes, Derrida, či Horkheimer, Adorno a Habermas. Výzvou, ktorej podľa neho čelia súčasní akademici, je otázka, ako vzdorovať tejto (anti-)

kultúre. Scruton je presvedčený o tom, že jej energia má výlučne negatívnu povahu, že skôr deštruuje tradičnú podobu akademického vzdelávania a neponúka nijakú reálnu alternatívu. Proti nej vyzdvihuje osvietenský moment našej kultúry, zdôrazňujúci rozum, racionálne skúmanie a objektívnu pravdu. Pozornosť čitateľa upriamuje na absolutistické nároky postmoderného relativizmu. Tie dokladajú fakt, že postmoderná kritika našej kultúry je vnútorne protirečivá. Predpokladá totiž univerzalistickú víziu, ktorú súčasne popiera. A tak popieranie objektivity poznania ide súbežne s novou ideologicky ladenou formou cenzúry. Postmoderná podoba akademického štúdia má za následok to, že „keď je všetko dovolené, je kľúčové zakázať zakazovateľa“ (s. 83).

V záverečnej kapitole Scruton načrtáva náznaky východiska z problémov „kultúry popierania“. Ide o udalosti, osobnosti a hnutia, ktoré majú pozitívny postoj k západnej kultúre. Napríklad v hudbe si všíma návrat k tonalite a tendencie k revitalizácii našej hudobnej kultúry. Vo vizuálnych umeniach zas ide o návrat k figuratívnemu umeniu či predmodernej (nefunkcionalistickej) architektúre. Scruton je presvedčený o potrebe novej estetiky (estetickéj kritiky), ktorá poukáže aj na morálny obsah umeleckých diel. Vyzýva budovať ríšu skutočných estetických hodnôt, ktorá pomôže kultúre prežiť súčasnú dobu temna v jej zápase s „hlasnohubou a zhučnenou idiotskosťou...“ (s. 107). Poukazuje na momenty odvratu od dominujúceho (akademického či trhového) nihilizmu, odvratu, ktorý len podčiarkuje dôležitosť kultúry a jej uchovania. Scruton svoju obranu kultúry napísal provokatívnym spôsobom. Proti prúdu však pláva veľmi kultivovaným, jasným a pútavým štýlom. Vyhyba sa prázdny abstrakciám a neuzatvára sa do hraníc úzko pochopenej akademickej filozofie. Jeho práca je plná konkrétnych príkladov a elegantne suchého britského humoru. To dokladá nielen jeho inteligenciu a zmysel pre humor, ale aj nemiernu šírku jeho kultúrneho záberu. Otázky, ktoré si kladie, sú závažné a myslím, že jeho odpovede na ne budú pre mnohých kontroverzné. Na druhej strane treba spomenúť, že presvedčivosť jeho prístupu do veľkej miery závisí aj od toho, či prijmeme jeho argumentáciu v prospech objektivity hodnotových, osobitne estetických súdov. Ide o tému, ktorá je predmetom zásadných sporov, ktoré svojou intenzitou nezaostávajú za sporom o povahu a význam (vyššej) kultúry. Avšak aj tí, ktorí so Scrutonom sympatizujú a zdieľajú jeho predpoklady, sa môžu pýtať, či jeho nekompromisné odmietanie multikulturalizmu a feminizmu nie je príliš jednostranné. Sám nepopiera, že obidva tieto prúdy sú kritikou „zvnútra“ našej kultúry. Inými slovami, netýka sa jeho kritika len extrémnych podôb multikulturalizmu a feminizmu? Stúpenec vyššej kultúry totiž môže umiernenú formu feminizmu a multikulturalizmu oceňovať. Ich argumentáciu môže pochopiť ako zmysluplný dissent, ktorý mu pomáha rozpoznať a odstrániť nedostatky či deformácie jeho vlastnej kultúrnej tradície.

Marian Kuna

Mgr. Marian Kuna, MA, MPhil. PhD
Katedra filozofie FF KU
Hrabovská 1
034 01 Ružomberok, SR
e-mail: kuna@ff.ku.sk